

**A MUNKÁSOSZTÁLY MAGATARTÁSÁBAN MEGNYILVÁNULÓ
MŰVELTSÉGE**

A TIT Szegedi Művelődéstudományi Nyári Egyeteme kiemelkedően fontos témát választott, amikor vállalkozott a munkásosztály műveltsége témakörének elemzésére. Azt gondoljuk, e munka is hozzájárul pártunk XI. kongresszusa határozatainak megvalósításához. A kongresszus határozatában ugyanis a következőket olvashatjuk: "A szocialista építés alapvető követelménye - és a soron lévő feladatok végrehajtásának feltétele -, hogy a munkásosztály vezető szerepe a társadalmi élet egészében érvényesüljön. Tagjainak céltudatos eszmei nevelésével, általános és szakmai ismereteinek bővítésével növelni kell politikai felvértezetttségét, közéleti aktivitását. Gondoskodni kell megfelelően felkészített utánpótlásáról. E feladatok megoldásában is nagy segítőerő az országossá vált szocialista brigádmozgalom."

Amikor a munkásosztály műveltségéről, ezen belül a magatartásáról szólnunk, tudnunk kell, hogy a társadalom vezető erejéről alkotunk véleményt. E véleményalkotás mozgató rugója pedig csak annak felülvizsgálata lehet számunkra, vajon munkaterületünkön miként szolgálhatjuk a leghatékonyabban a munkásosztály politikáját, vezetőszerepének mind

gazdagabb és magasabb szintű kiteljesedését. A munkásosztály magatartásban megnyilvánuló műveltsége csupán egyetlen, de a társadalmi- tudományos-technikai forradalom kibontakozása során mind jelentősebbé váló tényező.

Hazánkban a munkásosztály a szocialista építőmunka több évtizedes folyamatában tett tanubizonyyságot arról, hogy méltán a társadalom vezetőereje. Miközben létszáma gyors ütemben növekedett, emelkedett műveltsége is és mind következetesebben kibontakoztak ezen osztály legjobb tulajdonságai. Amikor ezt leszögezzük, ezzel azt is kimondjuk, hogy az egyes munkás műveltsége, magatartása is sokat fejlődött. Már a bevezetőben utalunk azonban arra, hogy nem szabad a munkásosztálynak sem műveltségét, sem ezen belül magatartását idealizálni. Az osztály és a különböző csoportok, az egyes munkások magatartásának pozitív összhangja mellett ugyanis az ellentmondásokkal is számolni kell.

Noha témánkkal kapcsolatban rövid visszatekintést is adunk, elsősorban a mával, és különösen a holnapi követelményekkel és feladatokkal kívánunk foglalkozni. Azt kutatjuk, miként segíthetnének a munkásosztállyal szembeni növekvő követelmények sikeres teljesítését. Hiszen végsősoron a feladat a világ marxista értelmezése és értelmes megváltoztatása, a jövő fejlődésének tudatos befolyásolása. E nagyszerű feladathoz munkásosztályunk számára jók a feltételek. Munkásosztályunk - és egyben a társadalom - vezetőere-

je, az MSZMP közelmúltban tartott XI. kongresszusán elfogadta társadalmunk fejlődésére vonatkozó 15-20 évre szóló programnyilatkozatát. E programnyilatkozat reális jövőtervet fogalmaz meg az ezredfordulóig tartó időszakra. Ezek a jövőtervek is jól mutatják a munkásosztály, a párt vezetete szocializmust építő társadalom fölényét a kapitalizmussal szemben. Nagyszerű bizonyítékát adják annak, hogy a társadalom számára reális perspektívát egyedül a munkásosztály, és annak marxista-leninista pártja képes adni. E perspektívát a munkásosztály a szocialista és kapitalista viszonyok között különböző módon adja meg: a szocializmus építése során - tulajutva a nagy politikai osztály-összeütközéseken -, az osztályok közeledésének folyamatában; a kapitalista társadalomban pedig szövetségeseiket gyűjtve a nagy politikai osztály-összeütközések sikeres megvívásához.

A munkásosztály magatartásának döntő eleme a szocialista hazafiság, a proletár internacionalizmus követelményeinek ismerete és gyakorlása. Ennek számos műveltségi tényezője is van - a múlt, a jelen és a jövő marxista szemléletében egyaránt. A Szovjetunió, a szocialista közösség országai, a nemzetközi kommunista - és munkásmozgalom növekvő erejének eredményeként, az emberi haladás közös érdekéből vezéreltetve, mind sokoldalubban kibontakozik a békés egymás mellett élés. Ez hatalmas eredmény. Az eredményeknél jóval kisebbek, de nem hagyhatók figyelmen kívül azonban az olyan negatív melléktényezők, melyek a burzsoázia alkalmazkodási

készségéből adódóan jelentkeznek. Mert a burzsoázia polarizálódik. Egy része a régi módon harcol ellenünk, másrésze együttműködik velünk, de a fellazítási taktikát törekszik alkalmazni. Ilyen viszonyok között az együttműködés, a kapcsolatépítés és a harc magas követelményeket támaszt mindannyionkkal szemben.

Vagyis a munkásosztállyal szemben mind a hazai, mind a nemzetközi követelmények és feladatok legaább olyan ütemben növekednek, amilyen mértékben a munkásosztály sikereinek eredményeként a feltételek is pozitív irányban változnak..

A továbbiakban a következő kérdésekre kívánunk kitérni:

- 1./ A munkásmozgalom és a műveltség kapcsolatának néhány történelmi eleme, a mának szóló konzekvenciák;
- 2./ A munkásosztály termelési magatartása;
- 3./ A munkásosztály. ideológiai - politikai magatartása;
- 4./ A munkásosztály magatartása a családi és a magánélet területén.

E kérdések megközelítésének módja elsősorban társadalom-politikai tapasztalatokra alapozó következtetés, melyek során építünk a statisztikákra, az empirikus vizsgálatok eredményeire is.

1. / A munkásmozgalom és a művelődés kapcsolatának néhány
történelmi eleme

A rövid történelmi visszatekintés célja nem több, mint jelezni a munkásosztály műveltségének jelenlétét a tudatos munkásmozgalom fejlődésének vonulatában.

Az ugyanis közismert, hogy a munkásmozgalom első ösztönös lépései a géprombolás szintjén álltak. A géprombolók még nem tudták mit jelent a gép a termelésben, ők úgy látták, hogy el fogja venni a kenyerüket. Ezért volt lényeges, hogy a munkásmozgalom kiemelkedő vezető személyiségei sokoldalúan foglalkozzanak a műveltséggel, mint a tudatos jövőformálás nélkülözhetetlen elemével. A műveltség gazdasági, társadalmi hasznosságát Marx előtt már Adam Smith is /1723-1790/ megfogalmazta: "Ilyen képességeknek megszerzése - írja -, a megszerzőnek felnevelése, a tanulmányai vagy tanonckodása alatt szükséges fenntartással, mindez valóságos költséget jelent, ez mintegy az ő személyébe befektetett állótőke. Ezek a képességek a megszerző vagyonának egy részét alkotják, de hasonlóképpen azét a társadalomét is, amelyhez ő tartozik." Marx és Engels kritikailag értékelve hasznosították a forrásokban kifejtett nézeteket.

F. Engels: "A munkásosztály helyzete Angliában" c. művében a munkásosztály műveltségével kapcsolatban azt is meg-

állapítja: "Ha a burzsoázia csak annyit hagy meg az életből a munkásoknak, amennyi elengedhetetlenül szükséges, akkor nem csodálkozhatunk azon sem, hogy csak annyi képzettséget nyújt nekik, amennyit a burzsoázia érdeke megkíván."

K.Marxnak az a megállapítása, mely szerint "az emberi-ség jövője teljességgel a felnövekvő munkásnemzedék képzettségétől függ", jól mutatja, milyen jelentőséget tulajdonított Marx a társadalom vezető osztálya műveltségének.

A munkáosztály műveltségének különös jelentőséget tulajdonított Lenin is. Gondoljunk arra, hogy a 20-as évek elején az egyik legnagyobb feladatnak az analfabétizmus felszámolását tartotta. A Pravdában, 1913. június 13-i cikkében, ugyanis megállapította: "Oroszországban a lakosság 79 százaléka írástudatlan". A Népbiztosok Tanácsa 1919 december 26-án rendeletet alkotott az 50 évesnél fiatalabb analfabéták beiskolázásáról. Lenin már 1918-ban foglalkozott azzal, hogy "a népesség képzettségének és kulturájának fejlettsége a munkatermelékenység növekedésének egyik legfontosabb feltétele." Az analfabétizmus felszámolása egyszerre politikai, kulturális, ugyanakkor gazdasági kérdés is volt. A termelés és a műveltség összefüggéseinek vizsgálatával foglalkozó kutatások sokoldaluan foglalkoztak az analfabétizmus felszámolásának a termelésre kifejtett közvetlen hatásával.

A marxizmus klasszikusainak egyik érdeme éppen az, hogy vezetésükkel - és az értelmiség legjobb erőinek közreműködésével - belekerült az ösztönös munkásmozgalomba a világ értelmes megváltoztatásának tudatos programja is. Mind az a hatalmas eredmény, amit a munkáosztály küzdelmeiben elért, a növekvő műveltségének is következménye.

Hazánkban a munkáosztály mai műveltségéről és magatartásáról szólva is indokolt egy rövid történelmi visszapillantás. Ha e visszapillantás csak a felszabadulást megelőző évtizedekre korlátozódik, akkor a tények jól mutatják, hogy a 20-as, 30-as években csökkent a szakmunkások, és növekedett a szakképzetlenek számaránya hazánkban. Ezt a tendenciát az is befolyásolta, hogy időközben növekedett a nők számaránya a munkások körében.

Rézler Gyula: A magyar gyári munkásság szociális helyzetképe c. tanulmányában 1940-ben a munkásság szakmai műveltségéről egyebek között a következő képet adja: "A szakmunkások és a napszámosok közti megoszlás természetesen iparáganként különböző. Legnagyobb a szakmunkások részese-
dése a nyomdaiparban /79,5 %/, a ruházati iparban /64,5 %/, a gépiparban /54,7 %/, és áramszolgáltató telepeknél /53,4%/. Legmagasabb a tanulatlan munkások /segédmunkások/ aránya a textiliparban /88,5 %/, a vegyészeti iparban /81,1 %/, a bőriparban /75,6 %/ és a kő-, agyag- és üvegi-
parban /75,3 %/. A szakmunkások és a napszámosok aránya egyuttal

az illető iparág munkásságának kulturfokát is jelzi."

A munkások képzettség szerinti megoszlását, illetve a gyári munkásság szakképzettség szerinti megoszlását jól mutatják a következő táblázatok:

A munkások megoszlása képzettség szerint /százalékban:/

Munkásréteg	1913	1929	1938
Szakmunkások	43	37	30
Betanított munkások	-	-	42
Tanulatlan munkások	57	63	24
Tanoncok	-	-	4

A gyári munkásság megoszlása szakképzettség szerint /%-ban/

Munkásréteg	1938	1943
Szakmunkás	30	27
Betanított munkás	42	39
Segédmunkás	24	31
Tanonc	4	3

E rövid történelmi áttekintés mutatja, hogy hazánkban 1945-ben a munkáosztály magatartását mind szakmai műveltsége, mind politikai arculata, mind családi életmódja területén az alapvetően közös osztályvonások mellett lényeges heterogén vonások is jellemezték. Az elmúlt három évtized során e nagy különbségek fokozatos csökkenése az egységes szocialista munkáosztály megteremtése során dinamikusan bontakozott ki, és e folyamat napjainkban is tart.

A munkásosztály termelési műveltsége és magatartása

A szocialista társadalom mindenekelőtt termelői társadalom. A munkásosztálynak - többi között - éppen a termelésben betöltött kiemelkedő szerepe alapján realizálódik a társadalmi vezető szerepe is /a burzsoázia "fogyasztói társadalom" szemlélete éppen a munkásosztály vezető szerepének kétségbevonását is szolgálja/.

A munkásosztály termelési magatartásának fontos elemével foglalkozott Biszku Béla elvtárs is előadásában, amikor többek között kifejtette: "A gazdaságfejlesztés intenzív szakaszának kibontakozása, mindenekelőtt az ipar technikai színvonalának emelkedése, a korszerű iparágak, technológiák megjelenése, ennek révén a fizikai és szellemi munka közeledése gyakorolta a legnagyobb hatást a társadalom fejlődésére. A modern technika bevezetése és a korszerű termelési eljárások terjedése nagyobb követelményeket támasztott az iparban dolgozók munkájával szemben. Iparunkban a kézi munka és a géppel végzett munka aránya az elmúlt évtizedekben jelentősen megváltozott. Minthogy mind több bonyolult, nagy szakismeretet igénylő gépet állítunk be a termelés minden területén ezentúl is, nagy számban vannak és kerülnek be a munkásság soraiba olyanok, akiknek tevékenységében már a szellemi munka dominál. Ezért 1974. márciusában, amikor a munkásosztály társadalmi helyzetével foglalkoztunk, már figyelembe

vettük ezt az új tényezőt, és a munkásság hagyományos fogalmát kibővítettük a közvetlen termelésirányítókkal és a művezetőkkel. Ez a két réteg nagyobb szakmai képzettségével, szélesebb műszaki-tudományos ismereteivel a munkásosztály szakmailag legkvalifikáltabb részét képezi. A szakmunkások szakismereteinek mai színvonala eléri vagy meghaladja a technikusok egy évtizeddel ezelőtti szakismeretét. Ez a szaktudás mennyiségi gyarapodása mellett jellemzően a tudáselemek minőségi kicserélődését, korszerűsödését jelenti. Még inkább így van ez a közvetlen termelésirányítók és művezetők esetében."

A munkásosztály magatartásának, életmódjának alapvető mutatója a termelési tevékenysége. Annak biztosítása pedig, hogy a munkások hatékonyan, takarékosan, ésszerűen termeljenek, széleskörű társadalmi feladat és felelősség. Ezért indokolt e kérdésekkel szélesebb összefüggésben is foglalkozni.

A történelmi visszatekintés azt mutatja, hogy a hatékony takarékoság, az ésszerűség nem új a párt politikájában, a szocialista építő munka több évtizedes gyakorlatában. A takarékoság a szocializmus építésének mindenkor alapvető elve és gyakorlata volt. Természetes ugyanakkor, hogy különböző történelmi időszakokban a társadalmi, a gazdasági élet alkotó erejével való takarékos gazdálkodás másként jelentkezik, más konkrét feladatokat tűz napirendre.

Lenin az 1920-as évek elején írásaiban, beszédeiben sokoldaluan foglalkozott a gazdaságossággal, a munkafegyelemmel, a termelékenységssel. Nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy a vakfegyelem helyébe az öntudatos munkafegyelem lépjen, utalt arra, hogy az építő munkát "a mindennapi munkafegyelem szilárd formáiban" kell végezni. Pártunk elmúlt három évtizedének dokumentumai is egyértelműen azt mutatják, hogy e kérdésekkel - különböző időszakokban, különböző jelleggel és mélységben - a mi pártunk is rendszeresen foglalkozott.

A Központi Bizottság a X. kongresszuson megállapította, hogy "a népgazdaság és a becsületesen dolgozók érdekeinek védelmében javítani kell a munkafegyelmet, amely részben a termelés elégtelen szervezése, részben a bérpolitikánk gyenge pontjai miatt a mi hibánkból is sok helyen fellazult". Kádár János, a Központi Bizottság 1972 novemberi ülésén - a többi között - ezt mondta: "Az irányítási rendszer nélkülözhetetlen része a közvetlen üzemi irányítás és munkaszervezés. És e tekintetben a "középkorban élünk". Mutassuk meg, hogy az üzemszervezést meg tudjuk becsületesen oldani, mert enélkül sántítani fogunk."

Hosszan lehetne még idézni a különböző pártdokumentumokból, amelyek egyértelműen a hatékonyságot, a gazdaságosságot, a tervszerűséget tartják a gazdasági élet központi feladatának. A felsorolás helyett egy, a pártunk közelmúlt-

ban tartott XI. kongresszusán a Központi Bizottság beszámolójában megfogalmazott gondolatot idézünk: "Munkánk megjavításának fontos követelménye, hogy jobban éljünk azokkal a lehetőségekkel, amelyek az üzem- és munkaszervezésben, a munkaerőgazdálkodásban, a munkaidő-alapok jobb kihasználásában rejlenek."

Pártunk tehát rendszeresen és következetesen foglalkozott a gazdaságossággal, a hatékonysággal. Ennek szocialista fejlődésünk három évtizedében olyan nagy állomásai vannak, mint az államosítás, a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a tervgazdálkodás, a teljes foglalkoztatottság megteremtése, stb. A takarékos és hatékony termelés biztosításának nagy, extenzív korszaka mögöttünk van; az állami ipar a szocialista viszonyok között önmagában is a gazdaságosság irányába hat. A mezőgazdaság szocialista átszervezése ugyan csak elősegítette a csökkenő munkaerővel való hatékonyabb gazdálkodást, és a termelés gyors ütemű növekedését.

E téren mindjárt jelentkezik az összehasonlítás a kapitalista társadalom takarékosági gyakorlatával. A tőkés világban egy-egy vállalat olykor takarékosabban, gazdaságosabban termel, mint nálunk. De mindez nem feledtetheti velünk, hogy ott állandó a munkanélküliség. Ma is érvényes tehát Engels megállapítása, hogy kapitalista környezetben "a munkaeszközök gazdaságosabbá tétele egyuttal már eleve a munkaerő legkiméletlenebb elpocsékolásává válik".

A teljes foglalkoztatottság, amely a szocializmus nagy vívmánya, a gazdaságosság és takarékoskodás szempontjából is új feltételeket teremt számunkra. Amíg jelentős munkaerő-tartalék volt, addig a "miből éljünk" szociális kérdése szervesen kapcsolódott a "hol dolgozzunk" problémájához. S ahogy - mint erre a XI. kongresszus is utal - a "miből éljünk" kérdését a "hogyan éljünk" váltja fel, ez a változás termelési kultúránkban a "hol dolgozzunk" helyére a "hogyan dolgozzunk" életmódbeli kérdését állítja.

A "hogyan dolgozzunk" kérdésében az ésszerűség, a hatékonyság, a takarékoskodás követelményét a változó feltételek kényszerítő hatása is napirendre tűzi. Az egyik ilyen hatás kétségkívül a kapitalizmus általános válságának a gazdasági szférában való súlyos jelentkezése, és ennek hatása nép gazdaságunkra. De kényszerítő hatású a társadalom termelési időalapjának stagnálása, vagy éppen átmeneti csökkenése is. Gondoljunk arra, hogy a XI. kongresszus határozatai alapján a mezőgazdaságban dolgozók nyugdíjkorhatára 5 év alatt a 60 illetve 55 évre csökken; a heti munkaidő csökkentése évek óta tartó folyamata társadalmi, gazdasági életünknek; helyes és indokolt népesedéspolitikai törekvéseink is járnak olyan következményekkel, hogy amunkaerő átmenetileg kikapcsolódik a termelésből; ifjúságunk iskolázottságával kapcsolatban az a törekvésünk, hogy mind többen tanuljanak, és szerezzenek végzettséget a középfoku oktatási intézményekben

szintén azt is jelenti, hogy egyes évjáratok később kapcsolódhatnak be a termelésbe. Mindez olyan viszonyok között jelentkezik, amikor nincs mobilizálható szabad munkaerő. Így, egy alig változó társadalmi termelési időalappal nemcsak egy adott fejlődési szint fenntartását kell biztosítanunk, hanem tudatosan megtervezett fejlődési programot is meg kell valósítanunk. Ez pedig csak és kizárólag a rendelkezésre álló időalap hatékonyabb alkalmazásával lehetséges. Tápasztalataink szerint agitációs és propaganda tevékenységünkben ezeket az összefüggéseket sokoldalúan és részletesen eddig még nem tudtuk a közgondolkodás meghatározó elemévé tenni.

Az ésszerű takarékoság fontos eleme a tervszerűség. Tervgazdálkodásunk immár bő negyed évszázados multra tekint vissza, tervtörvényünk biztosítja az ezzel kapcsolatos társadalmi és joggyakorlat alkotmányos feltételeit. Fontos azonban, hogy jobban éljünk a jövőtervezés reális lehetőségeivel. Ide is kívánczik az összehasonlítás a kapitalista társadalommal. A kapitalizmust - antagonisztikus ellentmondásai következtében - nem lehet tervszerűen fejleszteni. Mi ezzel a szocialista tervszerűséget, mint a takarékoság, ésszerűség fontos tényezőjét tudjuk szembeállítani. Lényeges azonban, hogy a tervgazdálkodás vívmányait hatékonyabban, jobban hasznosítsuk. Gondoskodnunk kell tehát arról, hogy a társadalmi tervek közösségi és egyéni tervekké adaptálódjanak, és együtt szolgálják az építőmunkát.

Szükséges foglalkozni a takarékoság és az érdekviszonyok problematikájával, hiszen ha kissé irónikusan is, de helyesen fogalmazza meg Marx, hogy "az eszme mindig felsült, ha különbözött az érdektől". Engels szavaival pedig: "egy adott társadalom gazdasági viszonyai mindenekelőtt érdekek képében jelentkeznek". Ha megvizsgáljuk, hogy az ésszerű és takarékos gazdálkodás hol helyezkedik el az érdekviszonyokban, akkor egyértelműen megállapíthatjuk, hogy érdekazonosság van az ésszerű, hatékony gazdálkodás és a társadalom egészének érdeke között. Ha a csoport és az egyéni érdeket ütköztetjük a gazdaságos és hatékony munkával, akkor itt már azonosságot és ellentmondást is fel lehet fedezni. Találunk olyan összefüggést, hogy a takarékoság lehet egy csoport vagy egyén "kézzelfogható" érdeke, s mint ilyen, egyszerűen felismert érdeke. De lehet "rejtett" érdeke is. Ez utóbbi felszínre hozása, megértetése nem kis feladat a politikai munkában. Ilyen érdek gyakran a szakmai és általános műveltség növelése, az új gépek és munkafolyamatok megismerése, a termelési szokások megváltozása /már Lenin is utalt arra, hogy a rossz szokás rettenetes társadalmi erő/, ide sorolható a végzett szakemberek megfelelő foglalkoztatásának megkövetelése, a termelés-elosztás-fogyasztás sorrendiségének megértetése, és lehetne még sorolni. S kár lenne tagadni, hogy a csoport-, vagy egyéni érdek akár hosszabb távon is ütközhet a társadalom gazdasági érdekeivel.

Ez esetben helyesen kell meghatározni az érdekösszeütköztetés "tűrési határát", és politikailag a magasabb rendű érdekek elsőbbségét biztosítani.

Politikai munkánk fontos követelménye együtt szólni a problémákról és az eredményekről, gondoskodni a helyzetmegítélés realitástartalmáról és előrehaladásunkkal kapcsolatban reális társadalmi optimizmus biztosításáról. Ehhez a politikai munkában komplexen, kiegyensúlyozottan, de markánsan kell foglalkozni a hatékony gazdálkodás hosszú távu feladataival is. Érzékeltetni kell, hogy a gazdaságosság egy része már "napi lelkiismeretességgel", a "villanyoltás munkaidő után" szintjén megoldható. Ezt az egyébként valóban lényeges fogyasztói takarékossgot azonban a "termelési takarékoság" teszi teljessé amikor a nagy hatékonysági tartalékok rövid, közép, és hosszú távu fel-tárásában együttműködünk.

A felvetett néhány kérdés tömör összefoglalásához Németh Károly elvtárs szavait idézzük: "A XI. kongresszus hangsúlyozta, hogy az ötödik ötéves tervidőszakban a gazdasági növekedés szinte kizárólagos forrásává a termelékenység emelkedése válik.

A gyorsuló növekedési ütem ellenére még elmaradunk a nemzetközi élvonaltól. A termelékenység színvonalában számottevő az elmaradásunk mind lehetőségeinkhez, mind a hozzánk hasonló fejlettségű szocialista országokhoz képest. Ezt nem

indokolja a technikai színvonalban levő különbség, fő oka az üzem- és munkaszervezés viszonylag alacsony színvonalában keresendő.

Döntő fontosságu, hogy mennyire tudunk előrehaladni az üzem és munkaszervezés fejlesztésében, a rendelkezésre álló munkaerő racionális, takarékos felhasználásában, a munkaerő-gazdálkodás javításában.

Az üzem- és munkaszervezés fejlesztéséről szóló központi bizottsági határozat végrehajtásában az eltelt közel négy év alatt nem kevés eredményt értünk el. Tervszerűbbé vált a szervezési munka, javultak a személyi és a technikai feltételek. Nem mondhatjuk azonban, hogy a szervezés fejlesztése a vállalatoknál általánosan alkalmazott, rendszeres, a termelési és fejlesztési feladatokkal szervesen összehangolt tevékenység lenne. A szervezés, a szervező nálunk még nem foglalja el az őt megillető helyet, pedig a növekvő feladatok megoldása, tartalékaink kiaknázása magas fokú szervezettséget követel."

E helyen utalunk a szabadidő és a munkaidő rendeltetésének biztosításával kapcsolatos problémák egy részére, azok szemléleti okaira. Nem haszontalan talán e téren is egy rövid történelmi visszapillantás. Különösen az 50-es

évek első felére az volt jellemző, hogy - gyakran szükség-szerűségből, nem ritkán indokolatlanul - a törvényesen biz-tositott szabadidőt összekevertük a munkaidővel, az előbbi rovására, és tulajdonképpen a munkaidő a gyakorlatban a sza-badidő jórészét is igénybe vette. A 60-as években viszont némi tulzással fogalmazva, egy másik tendenciára kellett felfigyelni. Miközben helyreállítottuk a munkaidő és a sza-badidő törvényes rendjét, mintha esetenként összeolvadt vol-na azok hátára és olykor mintha a munkaidőt összekevertük volna a szabadidővel, - ugyancsak az előbbi rovására.

Találónan érzékeltette e problémát Kádár János elvtárs a budapesti pártértekezleten 1975-ben tartott felszólalásában: "Elmondtam legutóbb a Ganz-Mávagban is: lelkes hive vagyok az ötnapos, 40 órás munkahétnek; ha rajtam volna, már régen be-vezettük volna. Csakhogy ez nem olyan egyszerű. Mert ahol most papíron 44 óra a munkaidő - s az ország nem kevés munkahelyén már ennyi -, ott a 44 óra valójában csak 41,5 óra. Mert van fizetett ebéidő, ami jó dolog. Fizetett is marad, ezt nem változtatjuk meg. Mi azonban föltaláltunk valamit, ami igazi magyar találmány: azt, hogy az ebéidő jogilag munkaidőnek számít. Ezzel nem lehet egyetérteni. Ha napirendre kerül az ötnapos, 40 órás munkahét bevezetése, nem csökkenthetjük négy órával azok munkaidejét is, akik most heti 41,5 órát dolgoznak és két és fél órát ebédelnek - jogilag munkaidő alatt.

Azt talán nem is kell mondani, hogy ha mindenütt valóban kidolgoznák a teljes munkaidőt, akár már a következő hétfő reggeltől be lehetne vezetni az ötnapos, 40 órás munkahetet. A jelenlegi körülmények között azonban nem lehet. Mert ma még sok munkahelyen attól számítják a munkaidőt, amikor az illető látótávolságba kerül és kívülről integet ... És sokan háromnegyed órával a munkaidő vége előtt mennek kezét mosni, öltözködni, készülödni. Így nem tudunk 40 órás munkaidőt biztosítani. Akik ezt nem értik meg, akik azt hiszik, hogy lógással nyernek valamit, tévednek, önmagukat csapják be: az így okozott kár - más vonalon - őket is sújtja, legfőljebb közvetlenül nem érzékelik."

Azt gondoljuk, hogy a fejlett szocialista társadalom építésének menetében mindenképpen teljesebbé kell tenni a munkaidő és a szabadidő eltöltésének helyes gyakorlatát. A munkaidőt mindenkinek kivétel nélkül a munkára kell fordítania. A munkaórákat, a munkaperceket hatékonyan, szervezetten a termelésnek, alkotásnak kell szentelni. Itt még nem kis tartalékok vannak. Fontos azt tudnunk, hogy a munkafegyelem szilárdításában a munkásság nagyobbik részére biztosan számíthatunk. De nem kevésbé jellemző ez a parasztság, az értelmiség nagy részének magatartására is. Mégis, valószínűen nem rövid távú feladat a társadalom munkaidőalapjának optimális hasznosítását biztosítani.

Ami a szabadidőt illeti, ott azt a marxistai alaptételt kell figyelembe vennünk, hogy a szabadidő pihenőidő, és magasabb tevékenységre való idő. Ezzel kapcsolatban mindegyik előtt az a fontos, hogy a törvényesen biztosított szabadidőt általában biztosítani kell a dolgozók számára, ettől csak kivételesen indokolt esetben lehet eltérni. A másik fontos elem, hogy természetesen biztosítani kell a pihenés lehetőségét, feltételét is. E téren - azt gondoljuk - különösebb elemzésre szoruló általános problémákkal nem találkozunk. Sokkal inkább tisztázatlan a szabadidő "magasabb tevékenységre való idő" tartalma és az ebből adódó mai feladatok. Ezért itt erre kitérni kívánok.

A magasabb tevékenységre való idő szerintünk több oldalról megközelíthető. E helyen csupán néhány momentumot említünk. Az egyik a politikai, közéleti rendezvények kérdése. A közösségért vállalt és végzett politikai, társadalmi munka legdöntőbb eleme természetesen a munkában való helytállás, a termelési magatartás. A közélet azonban számos olyan munkát ad az állampolgároknak, amelyek túlnőnek a gép- és íróasztal melletti helytálláson. Nos, a korábbi években-évtizedekben kialakult egy olyan gyakorlat, hogy ezt a közösségi munkát is nem-ritkán a termelési időalap rovására oldottuk meg. Ezen a gyakorlaton változtatni kell. A közösségi munkának ezt az elemét a munkaidőn kívülre kell helyeznünk, hiszen a növekvő szabadidő ezt lehetővé, a csökkenő munkaidő-alap szükségessé teszi. Ezért törekszünk arra,

hogy a társadalmi, politikai rendezvények zömét is munkaidőn kívül tartsuk.

A magasabb tevékenységre való idő megközelítésében a másik tényező a tanulás, önképzés. Ahhoz, hogy a csökkenő munkaidő alatt többet tudjunk alkotni, ismereteink állandó növelésére, felfrissítésére van szükség. A mai szabadidő-gyakorlatunkban e téren még komoly lehetőségeink vannak. Az elmúlt évtizedek fejlődése itt is szükségszerűen sajátos gyakorlatot teremtett. Általánossá vált, hogy a tanuláshoz különböző kedvezményeket adunk. Ez valószínűen még hosszú távon fennmarad, és indokolt lesz. Meg kell azonban néznünk azt is, hogy a tanulásnak melyek azok az elemei, formái, amelyeket a növekvő szabadidőben kell megoldani.

Itt foglalkozunk a termelési magatartás fontos elemével, nevezetesen a tudományos-technikai forradalom hatásával a munkásosztály tevékenységére. Ahhoz ugyanis, hogy a tudományos-technikai forradalom feltételei között is mind hatékonyabban biztosítsuk a munkásosztály vezető szerepét, ennek konzekvenciáival is foglalkozni kell. Alapvető feladatunk és kötelességünk a munkásosztály általános és szakmai műveltségének, ideológiai kulturáltságának állandó emelkedése, hiszen ezzel járulhatunk hozzá leghatékonyabban vezetős szerepeinek a kultúra területén való gyakorlásához. E helyett most nem foglalkozunk a tudományos-technikai for-

radalom definiálásával, és számos összefüggésével. Néhány számadattal jelezzük csupán, hogy noha a munkásság szak-képzettsége jelentősen emelkedett az elmúlt évtizedekben, a jövőt illetően mind mennyiségi, mind az ismeretek minősége szempontjából dinamikusabb növekedésre van szükség.

E helyen ismét utalunk a társadalom termelési időalap-jának állapotára, s ebben az összefüggésben arra, hogy a tudományos-technikai forradalom hatékony alkalmazása a fejlődésünk egyik alapkérdése. Persze látnunk kell, hogy nálunk sajátos a helyzet e téren. Bizonyos egyszerűsítéssel a termelési technikában együtt van jelen egy megkésett ipari forradalom, és egy - már jelentkező - tudományos-technikai forradalom. Mit követel ez a szakma-tanulással kapcsolatos közgondolkodástól? Az állandó tanulás, az önképzés szükségességét viszonylag nem nehéz annak felismerni, aki a legkorszerűbb gépen dolgozik. Annál nehezebb azonban azzal elfogadtatni, aki az elavult eszközökre kénytelen dolgozni. Itt tulajdonképpen azt kell megértetni, hogy egy elavult technika felcserélése a legkorszerűbbre - megfelelő feltételek esetén - néhány hét alatt megoldható, az emberi ismeret széleskörű felujítására azonban ennyi idő nem elegendő, ez csak folyamatos tanulással biztosított.

A munkások szakmai felkészültségét illetően idézzünk néhány mutatót:

Aktív keresők száma 1950-1985

	1950 évi népszámlálás	1960	1970	1985 /tervszám/
segédmunkás	760.000	1.300.000	1.310.000	850.000
betanított munkás	230.000	690.000	980.000	1.580.000
szakmunkás	470.000	820.000	1.150.000	1.340.000
szellemi dolgozó	400.000	840.000	1.290.000	1.580.000
egyéb	2.220.000	1.110.000	260.000	-
Aktív keresők sz.				
Összesen:	4.080.000	4.760.000	4.990.000	5.350.000

Figyelemre méltó - és a nők szakképzésének különös fontosságára hívja fel a figyelmünket - a szak-, a betanított- és segédmunkások nemek szerinti megoszlása:

Év	szakmunkás		betanított munkás		segédmunkás	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
1959	85,0	15,0	54,9	45,1	62,7	37,3
1964	84,6	15,4	48,4	51,6	58,6	41,4
1967	83,0	17,0	44,2	55,8	58,6	41,4

A szakképzettség növekedésének arányát mutatják a szovjet munkáosztály összetételével foglalkozó adatok is:

Állománycsoport	1925	1950	1959	1965
	az összes munkáslétszám %-ában			
Szakképzett és magasan szakképzett	18,5	49,6	51,7	65,0
Alacsonyabb szakképzettségű	41,3	47,9	46,4	35,0
Szakképzetlen	40,2	2,5	1,9	
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0

Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság prognózisa a következő várható összetételt jelzi: "az iparban a szakmunkás-betanított munkás-segéd munkás megoszlási arány /százalékban/ 1985-ben várhatóan 50-35-15 körül lesz, az iparhoz számítva a bányászatot és az építőipart is. Majd 2000-ig a szakmunkások arányának további, viszonylag lassu ütemű növekedését, a betanított és segéd munkások arányának további csökkenését várhatjuk, úgy, hogy a megoszlási arány /százalékban/ az ezredforduló körül hozzávetőlegesen 60-30-10-re becsülhető. A mezőgazdaságban és a terciér szektorban /szolgáltató ágazatban/ a fejlődés iránya valószínűleg hasonló lesz, de lényegesen kisebb szakmunkás- és jóval nagyobb betanított munkás-arányokkal".

A realitásokhoz azonban hozzátartozik az is, hogy az 1971. január 1-i állapot szerint az aktív keresők közül 19,4 százalék volt a szakmunkás, 60 százalék a betanított és segédmunkás. /Az új munkaerő 40 százaléka nem mint szakmunkás, hanem mint betanított és segédmunkás kezdi pályáját./ Az aktív keresők közül - noha a fejlődés üteme meglehetősen gyors - 38,7 százalék nem végezte el az általános iskola nyolc osztályát, 42,2 százalék nyolc általános végzettséggel rendelkezik, és 13,8 százalék érettségizett."

Figyelembe véve a realitásokat és a várható igényeket, a szakiskolák szerint a következő évtizedben a fiatalok mintegy 60-65 százalékát szakmunkássá kell képezni.

Néhány konzekvencia mindenképpen adódik a fenti táblázatokból és jelzett tendenciákból:

- növekszik a szakmunkásképzés jelentősége a felnővekvő ifjúság körében;

- növekszik a felnőttképzés szerepe és jelentősége a szakmunkássá nevelésben /megjegyezzük, hogy 20 év alatt 1,2 millió szakmunkás; az összes szakmunkások 40 %-a felnőtt korban szerzett bizonyítványt/;

- a munkásműveltség emelésének fontos eleme nemcsak a szakmai, hanem az általános műveltség emelése is. Az e téren jelentkező feladatokat jól jelzik a következő adatok: "Hazánkban az általános iskola nyolc osztályának elvégzése

az iskolai végzettség alapkövetelménye. Ez a szakmunkás-képesítés megszerzésének is elengedhetetlen feltétele. Egyre inkább feszítő társadalmi probléma, hogy az ország felnőtt lakosságának 40 %-a nem rendelkezik általános iskolai végzettséggel. A problémát súlyosbitja, hogy az iskolaköteles koru fiatalok 15 %-a nem fejezi be általános iskolai tanulmányait. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy évenként kb. 15.000 tizenhat éves fiatal kerül a vállalatokhoz segéd- és betanított munkásként. Ez a viszonylag fiatal réteg nem rendelkezik az intézményesített továbbtanuláshoz szükséges alapképzettséggel."

Minden előrejelzés azt mutatja, hogy még hosszú távon dolgoznak betanított és segéd munkások az iparban. A velük való foglalkozás ugyancsak kiemelkedő jelentőségű a termelési műveltség növelésében.

Az általános és szakmai műveltség formálásának feladataira utalva Óvári Miklós idézzük: "A közművelődésnek jelentős szerepe van mindenekelőtt a munka, a termelés emberi feltételeinek, szellemi, politikai és erkölcsi tényezőinek formálásában. A tudományos, technikai forradalom egyre inkább érvényesülő hatása további követelményeket támaszt a közművelődéssel szemben. Nemcsak a dinamikusan fejlődő technika elsajátításához és szüntelen tökéletesítéséhez, megújításához szükséges szellemi erőforrások feltárására és kiak-

názására van szükségünk, hanem arra is, hogy a modern technika és civilizáció vívmányait emberhez méltóan tudjuk felhasználni. Elitéljük azokat a nézeteket, amelyek a korszerű szocialista termelés és fogyasztás megteremtését kizárólag technikai és közgazdasági kérdéssé szűkítik. A szocializmus anyagi alapjainak bővítéséhez nélkülözhetetlenek a technikai és gazdasági feltételek, de a szocialista társadalmat csakis a politikailag tudatos és művelt dolgozók építhetik fel."

A termelésre nevelésnek fontos eleme az ifjúság szocialista munkakulturára nevelése. Ebben a népművelők és pedagógusok, valamint az üzemek sokoldalu együttműködése vezethet csak eredményre. A továbbiakban e kérdés néhány elemével foglalkozunk.

Az oktatás, népművelés hatása a termelésre több olyan területen bontakozik ki - az ismeretek mennyiségében és minőségében, az alkotóképes tudás gyakorlati elsajátításában stb., -, amelyekben jelentős a pedagógus szerepe. A pedagógus tevékenységét az általános munkakulturára nevelésben vizsgálva fel kell figyelnünk a termelés és oktatás szervezettsége közötti történelmi ellentmondás tudatos feloldásának várható jelentkezésére. Figyelembe véve a gazdasági élet történelmi fejlődését és ezzel párhuzamosan az oktatásügy fejlődését, általában - de házáinkban különösen egyértelműen - megállapíthatjuk, hogy az oktatásügy munkakulturája mindenkor szervezettebb volt, mint a termelése. Ez az oktatásügy sajátos

szervezettségéből adódott. Következésképpen objektív ellentmondás keletkezett a kevésbé szervezett termelés, és a szervezettebb képzés ténye között. Hiszen, amióta szervezett oktatás létezik, azóta a tanóra, a tanrend, az órarend, a tanmenet, a tankönyv, az értékelés és a naponta történő ellenőrzés egy viszonylag pontosan körülírt szervezeti mechanizmusban realizálódik. Ezzel szemben a termelés belső szervezettségét a történelemben hosszú ideig - a gazdálkodás objektív fejlődése következtében - társadalmi méretekben a szervezetlenség jellemezte.

Napjainkat tekintve visszautalunk Kádár János 1972-ben mondott - és már idézett - megállapítására: "Az irányítási rendszer nélkülözhetetlen része a közvetlen üzemi irányítás. És e tekintetben a "középkorban élünk". Mutassuk meg, hogy az üzemszervezést meg tudjuk becsületesen oldani, mert enélkül sántítani fogunk." Ha a belső vállalati üzem- és munkaszervezést "középkori" szintűnek tartjuk, akkor az oktatásügy belső üzem- és munkaszervezéséről elmondható, hogy legalábbis "ujkori" színvonalu. A természetes követelmény, hogy mindkettő a "legújabb kori" kritériumoknak feleljen meg. Tehát a termelés belső szervezettségének követelménye ne legyen alacsonyabb, mint az oktatásügy belső szervezettségének szintje. Nem kétséges, hogy az iskolának komoly feladatai vannak a munkaerőkre, munkafegyelemre való felkészítésében. E nevelés eredményességét azonban nagymértékben növeli, ha a termelés munkaszervezési, hatékonysági követelményei

azonosak vagy magasabbak, mint az iskolai elvárások. A felnövekvő fiatalokat ma kell az iskolai és a termelési követelmények szinkronjában a holnap nagyobb feladataira felkészíteni. Ugy véljük, hogy a szervezés- és neveléstudomány nagy közös kutatatandó területe lehetne e probléma gazdasági és pedagógiai vonatkozásainak kimunkálásában.

A következő években a munkaerőkölcsekre nevelés iskolai követelményeinek és a munkaerőkölcssel szembeni termelési elvárásoknak a szinkronját kell megteremtetni. Ha a termelés és az oktatásügy összefüggéseit ebből a szempontból vizsgáljuk, akkor a következő fejlődési szakaszban éppen a termelés munka- és üzemszervezési hatékonysági mutatóinak kényszerítő hatása, összességében a termelési kapacitások hatékonyabb kihasználása új követelményeket támaszt az oktatásüggyel szemben is. A termelési kapacitások társadalmi igényének növekedésével tehát szükségszerűen felmerül a nevelési kapacitások jobb kihasználásának, az iskolai üzem- és munkaszervezés hatékonyságának igénye. A munkakultúra, mint termelési tényező - és mint követelmény a kiképzővel szemben is - hazánk fejlődésének következő szakaszában jelentős kérdés lesz.

A pedagógus nagymértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy a tanulóknak a társadalmi termelésre való felkészülés során a külső értékmérő normák belső értékmérő normákká váljanak.

A szocialista társadalom fontos követelménye az, hogy az egyéni alkotóképesség teljes kibontakoztatása a közösség javára ne csak a társadalom igénye, hanem az egyén - saját boldogulását is jelentő - törekvése is legyen. Figyelembe véve azt a tendenciát, hogy a társadalmi termelésre történő szakmai felkészítés hazánkban is mindinkább az oktatás-ügy hatáskörébe kerül, a pedagógusokon sok mulik a kulturrált termelési életvitel belső indítékainak kialakításában.

A pedagógusnak a termelési folyamatra kifejtett hatása a társadalom objektív igénye szerint létező valami. A pedagógus-hivatás várható változásai előrejelzőinek egyik felelőssége éppen az, hogy erre felhívják a figyelmet. A pedagógusok pedig ne a termelés kényszerítő hatása alatt, hanem a hivatás belső indítékaitól vezéreltetve gondolják végig feladataik ujszerű jelentkezésének konzekvenciáit.

A szocialista jövő alkotóinak nevelésében különleges, de nem egyedülálló a pedagógusok szerepe és felelőssége. Hiszen a tanulókat - témánknál maradva - nemcsak az iskolában érik hatások a társadalmi termelés alapvető területtéről, a munkáról. Az üzemi, szakmai gyakorlatok, az üzemi és tsz-látogatások, az őszi betakarítási munkában való részvételük megannyi lehetőséget teremt ahhoz, hogy jövőendő munkájukról benyomásokat szerezzenek. A termelésben dolgozóknak mindenképpen érdeke, hogy a hatékony, fegyelmezett munka példáját és követelményét állítsák azok elé,

akkal holnap a munkapad vagy a tervezőasztal mellett együtt fognak dolgozni.

A munkásosztály ideológiai, politikai műveltsége és magatartása

A felszabadulást követően a munkásosztály ideológiai, politikai műveltségében és magatartásában nagy változások következtek be. Kádár János elvtárs országgyűlési felszólalásában - 1972. áprilisában - minderről a következőket mondotta: "Korunkban a munkásosztály a társadalom legforradalmibb osztálya, amely saját felszabadítását és történelmi céljait csak úgy valósíthatja meg, hogy egyidejűleg minden más elnyomott osztályt és réteget felszabadít, s az egész társadalom előtt megnyitja az általános felemelkedés útját. Ez történt nálunk is. Hazánkban ma már csak egymással szövetségi, testvéri viszonyban álló dolgozó osztályok vannak. Az alkotmány a tényleges helyzetnek és a kérdés elvi, politikai jelentőségének megfelelően foglalkozik a dolgozó osztályok egymáshoz való viszonyával, és helyesen leszögezi, hogy a társadalom vezető osztálya a munkásosztály.

Hazánk munkásosztálya magára vállalta a felelősséget a nemzet sorsáért. A hatalmat első ízben birtokolja történelmünk során olyan osztály, amely nem arra használja fel, hogy a maga számára kiváltságos helyzetet biztosítson, hanem a jogokkal arányosan részt kér és vállal a felelősségből is.

Munkásosztályunk az elmúlt negyedszázadban történelmi jelentőségű feladatokat oldott meg: kivivta a hatalmat; kisajátította a kisajátítókat; megszervezte és fejlesztette a szocialista ipart; a földesuraktól elvette és a parasztnak juttatta a földet, majd segítette őket a mezőgazdaság szocialista átszervezésében; megtörte a régi kizsákmányoló osztályok műveltségi monopóliumát; elmélete, világnézete és erkölce kihat az egész társadalomra; élen jár, példát mutat a szocializmus építésében.

A köznyelvben gyakran - és helyesen - "a munkásosztály, a nép hatalma" kifejezést használjuk. Ebben is kifejeződik, hogy a munkásosztály hatalma az egész nép érdekeit szolgálja, amit a szövetkezetekben tömörült parasztsággal szövetségben, az értelmiséggel és a társadalom többi dolgozó rétegével együtt gyakorol. Pártunk helyesli, hogy alkotmányunk új szövegében ez is egyértelműen megfogalmazást nyer.

Az alkotmánytervezet módosított szövege azt is kimondja: a munkásosztály marxista-leninista pártja a társadalom vezető ereje.

A munkásosztály legmagasabb rendű politikai szervezete a párt, amely élcsapatként halad elől, amelyen keresztül az osztály megoldja kormányzati feladatait, és megvalósítja történelmi céljait. Pártunk mindenkor kötelességé-

nek tartotta, hogy egyidejűleg kifejezze a munkásosztály történelmi céljait, és képviselje a dolgozók napi érdekeit. Az alkotmány-előkészítő bizottságnak az a javaslata, hogy alaptörvényünk új szövege rögzítse a párt vezető szerepét, nagy megtiszteltetés egész pártunk, minden kommunista számára.

Pártunk mindenkor hangoztatta, hogy a társadalomban betöltött vezető szerepét, kormányzati feladatait nem valamiféle "uralkodásnak", hanem szolgálatnak, a nép becsületes és hű szolgálatának tekinti. Az alkotmány ide vonatkozó megfogalmazását mindenneelőtt a Magyar Szocialista Munkáspártnak, a párt minden tagjának az egész társadalom előtti megnövekedett felelősségeként fogjuk fel. A magyar kommunisták arra törekednek, hogy a jövőben is rászolgáljanak a bizalomra, hiven szolgálják a népet, igaz hazafiak módjára élen járjanak a Magyar Népköztársaság felvirágoztatásában."

E nagy fejlődésben jelentős a propaganda, a nevelés szerepe. Ez teszi az ideológiai, politikai műveltséget mindinkább az általános műveltség kiemelt, de szerves részévé a munkások körében is. A propagandamunka eredményeként a munkások mind nagyobb tömegei ismerkedtek meg a marxizmus-leninizmus klasszikusaival, és ez az érdeklődés állandóan növekedik.

A Szovjetunió iránti barátság az elmúlt három évtizedben is nemzeti ügy lett. A termelési, az üzemi kapcsolatok is, a barátság ápolásának fontos elemei. Gazdagodik a munkásosztály szocialista hazafias, proletár internacionalista magatartása. Ennek összefüggéseivel a munkások körében folyó ismeretterjesztő munka során a jövőben egyre sokoldalubban kell foglalkozni.

A hazai fejlődéssel kapcsolatban utalunk még a munkásosztály ideológiai politikai műveltségének néhány tartalmi elemére is. A munkásosztály közösségi felelőssége a szocialista építőmunkában az elmúlt évtizedek mindennapjaiban meg nyilvánult. Vezető szerepe és szövetségi politikája a szocialista népi nemzeti egység gazdagításának alapvető feltétele. A munkásosztály vezetőszeropét azonban tovább kell gazdagítani. A szocialista demokrácia szélesedése következtében a munkások állampolgári műveltségének növelése a demokratikus gyakorlat egyik fontos feltétele. Jelenleg e téren még komoly gondok vannak. Fontos az is, hogy a munkásosztály jól értse a proletárdiktatura különböző funkcióinak különböző történelmi időszakokban való jelenlétét.

A munkásosztály közösségi magatartásának fontos mutatói a szocialista brigádok, illetve a törzsgárda-tagok számának és munkájának fejlődése. A szocialista brigádmozgalom nemcsak termelési, hanem közösségi-társadalmi tényező is. A fejlett szocialista társadalom építésének mindenképpen egyik fontos

eleme a társadalom eme kis közösségeinek szocialista magatartása. Természetes, hogy az osztály közössége nem azonos a kisközösségek "matematikai" összegével, de a kis közösségek szocialista magatartása nélkül nem lehet társadalmi magatartásról beszélni. Figyelembevéve a szocialista brigádmozgalom nagy tartalmi fejlődését, e téren jelentősek az eredmények. Ugyanakkor nem lebecsülendő az sem, hogy még ma is fennáll az indokolatlan fluktuáció a munkások körében is. Ennek csökkentése a politikai munkának is fontos része.

A munkásosztály közösségi magatartásának fontos eleme alapvető szövetségesével, a parasztsággal való kapcsolata. A munkásparaszti szövetség több évtizedes politikai fejlődésben kovácsolódott és szilárdult. Ennek olyan nagy történelmi állomásai voltak, mint a földosztás, a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a szocialista mezőgazdaság megszilárdítása, a vidéki ipartelepítés stb. Ez a szövetség ma is erős. Fel kell azonban figyelni arra, hogy az iparban és a mezőgazdaságban dolgozók kapcsolatát esetenként próbára teszik a "piaci" feszültségek /a hiánycikkek az üzletekben, a magas zöldség-árak, stb./. Téves volna azonban a két osztály kapcsolatát ezekből megítélni! És ami a legfontosabb, a jövőt illetően, tudatosan kell erősíteni a termelési, politikai kapcsolatokat. A különböző termelési kooperációk, találkozik ehhez mindenképpen hozzájárulnak. A közművelődés viszont nem kis feladata elősegíteni, hogy a két társadalmi osztálynak egymásról reális képe legyen.

A munkások és értelmiségiek kapcsolata is széleskörű. Az értelmiség jelentős részét képező műszakiak együtt élnek, dolgoznak a munkásokkal. Az üzemeken kívül tevékenykedő értelmiségiek meglévő munkáskapcsolatára itt csak röviden utalunk. Az üzemek és iskolák kapcsolata terén például nagyon jelentős az üzemek iskolákat segítő munkája - sportpályaépítés, tatarozás, szemléltető eszközök biztosítása, stb. illetve a diákok munkája a különböző üzemekben. E kapcsolatokat politikai kapcsolatokká kell tovább szélesíteni. Az "egy üzem egy iskola" együttműködését tovább gazdagítja a szocialista brigádok, iskolai osztályok - a kisközösségek - kapcsolata és együttműködése. A fiatalok helyes társadalmi szemléletének, a munkásélet tiszteletére nevelésének ezek fontos lehetőségei.

Alkotóak azok a kapcsolatok is, amelyek a művészek és a munkások között bontakoznak ki. A képzőművészek, az írók rendszeres üzemlátogatásai, a munkásbérletek, - tárlatok gazdagítják mind a munkások, mind az értelmiség politikai arculatát. E téren is azonban van még számos kihasználatlan lehetőség.

A közművelődés sokat tehet azért, hogy a munkásság településpolitikai ismeretei gazdagodjanak. Egy-egy társadalmi munkaakció megszervezése sokkal tudatosabb, hatékonyabb, ha a közművelődés annak szükségességét, távlatait sokoldalúan ismerteti. A TIT munkásakadémiái jó fórumai ennek.

A munkásság szerepe nagyon jelentős a szocialista közgondolkodás formálásában. E téma különös súlyt kapott pártunk XI. kongresszusának dokumentumaiban. A programnyilatkozatban a következőket olvashatjuk: "Országunk fejlődésének most következő időszakában növekszik a tudati tényezők szerepe. A fejlett szocialista társadalom építése olyan emberek munkáját és aktivitását igényli, akik társadalmi céljaink megvalósításában fegyelmezett, jó munkájuk mellett a közügyekből is kiveszik részüket, ismerik és megtartják a szocialista erkölcs normáit, akik számára szocialista hazánk szeretete elválaszthatatlanul összefonódik a nemzetköziséggel."

El kell érni, hogy a javuló anyagi feltételekkel szocialista módon éljünk. Egész társadalmunk fejlődésének egyik kulcskérdése és nélkülözhetetlen feltétele tehát a tudati viszonyok gyorsabb, erőteljesebb változása, a szocialista erkölcs és életmód általánossá válása."

A szocialista közgondolkodás fejlődésének folyamatában az első és alapvető a párt és általa a munkásosztály vezető szerepének biztosítása érdekében, a párt-közgondolkodásban az ideológiai, politikai, szervezeti; összességében a cselekvési egység biztosítása. Az a nagyfokú ideológiai, politikai érdeklődés és aktivitás, amely a kongresszusi dokumentumok feldolgozásában megnyilvánult, egyértel-

műen mutatja pártközgondolkodásunk nagy erejét, érettségét. Ennek kialakulásában nagy jelentőségű a pártdemokrácia, amelynek a határozatok előtt a vélemény-nyilvánítás jogában és kötelességében kell megnyilvánulnia, a határozatok után pedig az egységes cselekvésben.

Ezért nagy jelentőségű a párttagok tájékoztatása a párt előtt álló feladatokról, az eredményekről, és a gondokról, illetve a párt vezető szerveinek informálása a párt közvéleményét foglalkoztató kérdésekről, a párton belüli agitációs és propagandamunka állandó fejlesztése. Soraink és egységünk állandó szilárdítása azért is fontos, hogy a párt példát mutathasson a szocialista életelvek gyakorlati megvalósításában is, s a párt minden tagja érezze kötelességének a párt normái szerinti magatartást. E téren a párt-szervezeteinkben jelentős a fejlődés, ugyanakkor reálisan látnunk kell azt is, hogy a lenini megállapítás nálunk is érvényes - "lehetetlenség, hogy valaki bizonyos társadalomban éljen, és ugyanakkor független legyen ettől a társadalomtól". A társadalom negatív hatásainak kivédése, illetve a társadalom pozitív fejlődési tendenciáinak erősítése a feladata a pártközgondolkodásnak és a kommunista magatartásnak egyaránt. A szocialista társadalmi tudat fejlesztésében fontos a pártközgondolkodást a munkásosztály saját szemléletévé is tenni. A munkásosztály éppen azért tudja betölteni vezető szerepét, mert olyan vezető

pártja van, amely történelmi osztályküzdelseiben erősödött és edződött. A munkás-közgondolkodás erősítésében alapvető feladat a munkáosztály szervezeti, politikai erősítése, a termelési helytállás feltételeinek mind sokoldalubb biztosítása. Figyelemreméltó, hogy a munkás közvéleményben az utóbbi években jelentősen növekedett a politikai és a szakmai képzettség sulya, rangja és jelentősége.

A munkáosztály szocialista tudatának társadalmi közszellemmé fejlesztésében a legfontosabb feladat a szövetséges osztály, a parasztság közgondolkodásában a szocialista elemek erősítése. A falusi életmód változása, a korszerűbb életkörülmények, a mezőgazdasági munka átalakulása, a közműveltség gyarapodása kedvezően befolyásolja a parasztság életfelfogását. Pontos körülmény az is, hogy a falu ma már nem egyszerűen mezőgazdasági település, hiszen a lakosság egyre nagyobb hányadát ott is munkások teszik ki, a munkáosztály ideológiai, erkölcsi hatása tehát a falvakban, a mezőgazdasági lakosság körében is fokozottabban érvényesül.

A politika és a tudomány szövetségében és egymásra utaltságában nagy a szerepe az értelmiségi közgondolkodásnak is. A tudományos-technikai forradalom kibontakozása, a társadalmi fejlődés egyre magasabb szintje törvényszerűen növeli az értelmiség szerepét és felelősségét a szocialista építőmunkában. Az értelmiségi közszellemben is erősödnek a szocialista vonások.

Társadalmi fejlődésünknek ezek szerint olyan szakaszában vagyunk, amikor a szocialista közgondolkodás és erkölcs kibontakoztatása növekvő szerepet kap.

Mögöttünk is fontos korszak van. Az a korszak, amelyben a munkáosztály életszemléletének, erkölcsének normái a társadalom nagy tömegeinek normáivá lettek. Most e téren is az intenzív, a dolgok mélyére hatoló, az oldalgyökereket is átformáló munka következik, amely nem látványos, de annál fontosabb feladat.

A munkáosztály műveltsége és magatartása a családi és magánélet területén

A szocializmus családközpontu társadalom és a munkáosztály hatalma gyakorlása közben nagy erőfeszítéseket tett a szocialista családi élet feltételeinek megteremtéséért saját soraiban, illetve társadalmi méretekben is. Azok az erőfeszítések, amelyek a nemzetközi szintéren a béke biztosítását szolgálják, a családi létbiztonság megteremtésének is részei. Hazai viszonylatban a szocialista családi élet feltételei biztosításában olyan nagy állomásokat sorolhatunk fel, mint a felszabadulást követően az ujjaépítés, a munkáshatalom kivívása, megvédése és megszilárdítása, összességében a politikai létbiztonság, amelyet a szocialista törvényesség szavatol. Döntő jelentőségű a teljes foglalkoztatottság biztosítása, amelynek fontos eleme a szocialista mező-

gazdaság megteremtése és a vidéki ipartelepítés. Ez utóbbi során a lakóhely és a munkahely nagymértékben közel került egymáshoz, amelyet azok tudnak igazán nagyra értékelni, akiknek hosszú időn keresztül hetenként csak egyszer volt módjukban családjukkal találkozni. A lakásprogram, a munkás-lakás építési akció, a jövedelempolitikában a béreknek a végzett munka szerinti differenciálása és a jövedelmek szociális alapon történő nivellálása a családi létbiztonságnak ugyancsak fontos elemeit jelentik. De idesorolhatjuk a gyermekekről és az öregekről való gondoskodást, ide a társadalom mobilitás biztosítását a felnövekvő ifjúság körében, a szolgáltatások fejlesztését, a nők egyenjogúságának fokozott napirenden tartását, és más témákat.

E változások nagymértékben átalakították a családok tudati viszonyát, a társadalom erkölcsi magatartását. Ahogy társadalmunkban, úgy természetesen annak alapsejtjében, a családi életben is a szocialista erkölcs tendenciái erősödnek. Ugyanakkor fel kell figyelni a munkások körében is, de társadalmi méretekben is néhány problémára. Korábbi népesedéspolitikai problémáink egyértelműen mutatták, hogy a feltételek javulásával a tudat automatikusan nem fejlődik. A válások indokolatlanul magas száma arra hívja fel a figyelmet, hogy a jobb feltételek önmaguktól nem erősítik a családi kapcsolatok "szakitó szilárdságát". Az elhagyott gyermekek magas száma a szülői felelőtlenség példáira is.

felhívja a figyelmet. Miközben a nők bekapcsolódtak a termelésbe, és ezáltal a családi létbiztonság megteremtésének fontos részesei lettek, sok családban még nem alakult ki a "házi munkák területi újrafelosztása". A családban elkényeztetett és munkára nem szoktatott gyermekek is nem kis társadalmi gondokat okoznak. Előfordul, hogy miközben társadalmi méretekben a termelési szemlélet a mérvadó, a családi szemlélet fogyasztás-centrikussá válik.

Sorolhatnánk még azokat a problémákat, amelyek arra hívják fel a figyelmünket, hogy nem elegendő a szocialista családi élet feltételeit megteremteni, hanem arra nevelni, az irányba a közgondolkodást formálni is hasonlóan fontos feladat. Közművelődésünk számára e téren is nagy lehetőségek vannak még.

x x x

Vázlatosan áttekintve a munkásosztálynak termelési, közéleti, magánéleti műveltségét és magatartását, a summázás mindenképpen az eredmények nagysága mellett szól. Ez a tendencia, ez a jellemző. Nem volna helyes azonban, ha a pozitív tendencia eltakarná előlünk a negatív jelenségeket, a megoldandó problémákat. Közös célunk, a fejlett szocialista társadalom építése a műveltség és életmód területén egyaránt növekvő feladatokat jelent valamennyiünknek. Nem könnyű megfelelni, de lehetséges. A közművelődés nagy lehetősége és

felelőssége, tehát az, hogy hozzájáruljon a maga eszközeivel a műveltség és magatartás és a növekvő követelmények összegyűjtéséhez pártunk programnyilatkozatának szellemében, amely megállapítja: "A termelőerők és a szocialista termelési viszonyok további fejlődésével egységesebbé válik társadalmunk osztályszerkezete. A társadalmi osztályok és rétegek között csökkennek a még meglévő osztályjellegű, illetve osztályeredetű különbségek.

Szocialista társadalmunk vezető osztálya a munkásosztály. Vezető szerepe a szocializmus építésének időszakában mindvégig megmarad, társadalmi befolyása tovább erősödik. Növekszik politikai felkészültsége, általános és szakmai műveltsége. Sorában emelkedik a magasabb képzettségű munkások száma, új igények és képességek is kifejlődnek, amelyek elősegítik mind több munkás aktív részvételét a termelési folyamatok irányításában, a közéletben, a közügyek intézésében. Növekszik a munkásosztály szerepe a szocialista életmód térhódításában és általánossá válásában is. A munkásosztály általános műveltségének, szakmai képzettségének emelése, új és növekvő szükségleteinek kielégítése nem csupán gazdasági, hanem lényeges társadalompolitikai feladat is.

Irodalomjegyzék

1. Biszku Béla: A XI.kongresszus a társadalmi viszonyok fejlesztéséről. Országos Agitációs és Propaganda Tanácskozás, 1975 szeptember 29- október 1. Kossuth Kiadó.
2. F.Engels: A munkásosztály helyzete Angliában. A marxista pedagógia története dokumentumokban. I. kötet. Összeállította a magyarázatokat és jegyzeteket írta: Vág Ottó. Tankönyvkiadó, Budapest 1967.
3. Fábri Tibor-Tóth Tibor: A szocialista brigádmozgalomról. Kossuth Könyvkiadó, 1973.
4. Gazsó Ferenc-Csákö Mihály-Havas Gáborné: A szakmunkásképzés néhány társadalmi összefüggése. Társadalomtudományi Intézet, Budapest 1975.
5. H.Sas Judit: Életmód és család. Az emberi viszonyok alakulása a családban. Akadémia Kiadó, Budapest 1976.
6. P.A.Ignatovszkij: A fejlett szocializmus. Kossuth Könyvkiadó 1975.
7. Kádár János: A fejlett szocialista társadalom építésének útján. Kossuth Könyvkiadó, 1975.
8. Kádár János: Válogatott beszédek és cikkek. 1957-1973. Kossuth Könyvkiadó 1974.
9. A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth Könyvkiadó 1975.

10. Magyar munkásszociográfiák. Kossuth Könyvkiadó. 1974.
Molnár Erik /Szentmiklóssy Lajos/ A magyar munkásság
osztályszerkezetének változásai a kapitalizmus általá-
nos válságában.
11. Karl Marx: Instrukciók az Ideiglenes Központi Tanács
küldöttjei számára. A Kommunista Párt Kiáltványa. A
marxista pedagógia története dokumentumokban. I. kötet.
12. Dr. Miklós Károly: A szakmai és általános műveltség egy-
másra utaltsága. Szegedi Nyári Egyetem, 1973. 3.sz.
13. Németh Károly: A gazdasági építőmunka feladatai. Orszá-
gos Agitációs és Propaganda Tanácskozás. 1975 szept.29-
október 1. Kossuth Kiadó.
14. Óvári Miklós: A társadalmi tudat és a művelődés fejlesz-
tésének időszerű feladatai. Országos Agitációs és Propa-
ganda Tanácskozás. 1975. szeptember 29-október 1.
Kossuth Kiadó.
15. Pápai Béla: Munkásnevelés- munkásképzés. Kossuth Könyv-
kiadó 1975.
16. Dr. Pogány György: A foglalkoztatottság szerkezeti vál-
tozásai 1949-1970. I. II. Társadalomtudományi Intézet,
Budapest 1975.
17. Adam Smith: Vizsgálódás a nemzetek jólétének természe-
téről és okairól. I. kötet. Budapest 1950.
18. Szántó Miklós: Munkaidő-csökkentés és életmód. Szocioló-
giai tanulmányok. Akadémiai Kiadó, Budapest 1974.

19. Sztaniszlav Sztrumilin: Az oktatás gazdaságtana a Szovjetunióban. Az oktatás tervezése. Tanulmányok. Fordította: Kemény István. Tankönyvkiadó 1968.
20. Tanulmányok a munkásosztályról. Kossuth Könyvkiadó, 1973.
21. Turgonyi Julia-Ferge Zsuzsa: Az ipari munkásnők munka- és életkörülményei. Tanulmányok a munkásosztályról. Kossuth Könyvkiadó 1973.